

מחקר רב שנתי בנושא החוסן הלאומי של מדינת ישראל אוקטובר 2000 - אוקטובר 2005: המרכז לחקר הביטחון הלאומי, אוניברסיטת חיפה

מזה חמש שנים עורך המרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה, בראשותו של הפרופסור גבריאל בן-דור, מחקר רחב היקף שמטרתו לעמוד על המרכיבים החברתיים של החוסן הלאומי של החברה בישראל. בבסיסו של מחקר זה עומדת ההנחה כי חוסנו הלאומי של הציבור הישראלי מהווה מרכיב מרכזי ביכולתה של המדינה לעמוד מול האתגרים המוצבים בפניה, ולהגן על האינטרסים המרכזיים החיוניים להמשך קיומה. המחקר מטפל בארבע סוגיות מרכזיות הנוגעות לחוסנו הלאומי של הציבור בישראל: רמת הפטריוטיות של הציבור בישראל, אמונו במוסדות המדינה, תמיכתו בעמדות מיליטנטיות ורמת האופטימיות שלו. בחינת מגמות השינוי במרכיבים החברתיים הללו לאורך תקופת האינתיפדה, בה ניצבה החברה הישראלית מול אתגרים של קשים, מלמדת על יציבות ואף צמיחה פוסט טראומטית בקרב חלק מן הקבוצות בחברה אשר פתחו רמות גבוהות יותר של תפקוד עקב המאורעות.

את המחקר ערכו פרופ' גבריאל בן-דור, ד"ר עמי פדהצור, ד"ר דפנה קנטי-נסים ועירן הלפרין. נתוני המחקר נאספו באמצעות סקר טלפוני רחב היקף. לשם קבלת ממד השוואתי נערך הסקר הטלפוני באחת עשרה נקודות זמן שונות, במרווחי זמן קצובים של שישה חודשים: אוקטובר 2000 (ערב פריצת אינתיפאדת אל-אקצה), אפריל 2001, אוקטובר 2001, אפריל 2002 (בעיצומו של מבצע "חומת מגן"), אוקטובר 2002, אפריל 2003 (תקופת המלחמה בעיראק), אוקטובר 2003, אפריל 2004 (תקופת המשאל ב'ליכוד' על "תוכנית ההתנתקות"), אוקטובר 2004, אפריל 2005 ואוקטובר 2005 (כחודש לאחר סיום "ההתנתקות"). בכל מדגם נכללו מעל 2000 משיבים (סך הכל בתשע נקודות הזמן נכללו למעלה מ- 22,000 משיבים), המהווים מדגם מייצג של הציבור הישראלי הבוגר בכללותו - לרבות ערביי ישראל, עולים חדשים, תושבי ישי"ע והאוכלוסייה החרדית (סקרים שהועברו למגזרי הערבים והעולים נערכו בשפת האם של אוכלוסיות אלה). בסקר הנוכחי, שנערך כאמור לאחר ההתנתקות, ניתן דגש לאוכלוסיית המתנחלים במטרה ללמוד על התמודדותם עם מאורעות הקיץ האחרון.

לדעת החוקרים, הממצאים מורים כי למרות הפחד הגדול שחש הציבור בישראל בתקופות מסוימות, רמת הפטריוטיות והעמדות המיליטנטיות שמציג הציבור בישראל גבוהות ויציבות לאורך כלל האינתיפאדה. לכך מצטרף גם הנתון לגבי רמת האופטימיות הלאומית של הציבור הרחב בישראל, שמצביע על יציבות גבוהה ועל נתוני אופטימיות דומים כיום לנתונים שנמצאו באוקטובר 2000. מכאן, ניתן להסיק כי הציבור בישראל "למד" לאורך שנות האינתיפאדה לחיות עם הטרור ולפיקח, מטרת הטרוריסטים לפגוע במורל ובחוסן הלאומי של החברה בישראל לא צלחה. מאידך, ניכרת ירידה קבועה ברמת האמון של כלל הציבור במוסדות המדינה.

לעומת מגמות אלו בקרב הציבור הכללי ניתן ללמוד על מגמות מעניינות כאשר בוחנים את השתנות המרכיבים המרכזיים בקרב אוכלוסיות מובחנות. מן הסקר עולה כי בקרב אוכלוסיית **המתנחלים** חלה במהלך השנה האחרונה ירידה חדה ברמת האופטימיות והאמון במוסדות המדינה וירידה מתונה ברמת הפטריטיות והמיליטנטיות. מאידך, בחינה של הנתונים באשר לאוכלוסיות המיעוטים השונות מעידה על עלייה ברוב המכריע של המדדים (אופטימיות, פטריטיות, אמון), כאשר עלייה זו משמעותית יותר בקרב נוצרים ודרוזים ומעט פחות בקרב מוסלמים.

פירוט הסולמות והמגמות המרכזיות:

1. סולם מיליטנטיות

מדד המיליטנטיות מורכב משני היגדים (כל היגד נמדד בטווח של 1-6, 1 – לא מסכים, 6- מסכים מאוד):

- כל פעולה צבאית שישראל יוזמת היא צודקת.
- כל האמצעים כשרים במסגרת מאבקה של ישראל בטרור.

מגמות מדד המיליטנטיות לאורך התקופה:

- באופן טבעי, במשך רוב התקופה, קשורה מגמת המיליטנטיות של הציבור היהודי, לרמות הפחד מטרור.
- בראייה כוללת, ניתן להצביע על "תמונת מראה" באשר לרמות המיליטנטיות של הציבור היהודי וציבור המיעוטים – בעוד שהיהודים תומכים כיום פחות בפעולות צבאיות, לעומת תחילת האינתיפאדה, בקרב הערבים (ובעיקר הנוצרים) ניכרת עלייה משמעותית ברמות המיליטנטיות לאורך התקופה, עליה שנעשתה דרסטית יותר בחצי שנה האחרונה.
- בהנחה שרמות מיליטנטיות קיצוניות (לכל כיוון) הן בעיתיות בכל חברה שנמצאת בקונפליקט, השינויים ברמות המיליטנטיות בקרב שתי הקבוצות מהווים צמיחה פוסט-טראומטית מסוימת.

2. פטריטיות

מדד הפטריטיות מורכב מארבעה היגדים (כל היגד נמדד בטווח של 1-6, 1 – לא מסכים, 6- מסכים מאוד):

- אני אוהב את ישראל וגאה בה.
- ישראל היא ביתי ואינני מתכוון לעזוב אותה.
- כאשר מגנים את ישראל בחו"ל אני מתרגז.
- כאשר המצב הביטחוני דורש זאת, מוצדק להכביד את נטל המסים.

מגמות מדד הפטריטיות לאורך התקופה:

- מלבד עלייה קטנה ברמת הפטריוטיות עם תחילת האינתיפאדה, ניתן להצביע על יציבות רבה ברמת הפטריוטיות של כלל הציבור היהודי בשלוש השנים האחרונות. לפיכך, לא ניתן להצביע על מגמה כלשהי באשר לצמיחה הפוסט-טראומטית בהיבט של רמת הפטריוטיות של הציבור היהודי בישראל.
- ניכרות תנודות רבות ברמת הפטריוטיות של המיעוטים הדרוזים והנוצרים לאורך התקופה, כשבסופה ניתן להצביע על עליה משמעותית ברמת הפטריוטיות של המיעוטים כולם. ניתן לייחס עלייה זו לאפקט של צמיחה פוסט טראומטית - התחזקות מסוימת של תחושת השייכות של חלק מאוכלוסיית המיעוטים למדינה.
- נמצאה ירידה ברמת הפטריוטיות של ציבור המתנחלים.

3. אמון במוסדות:

מדד האמון מורכב מתשעה היגדים – המשיבים נדרשו לדרג בין 1-6 את מידת האמון שיש להם כלפי המוסדות הבאים (1 – אמון מועט, 6 – אמון רב): הכנסת; המפלגות; בית המשפט העליון; התקשורת; ביטוח לאומי; המשטרה; השב"כ; המוסד; צה"ל.

מגמות מדד האמון לאורך התקופה:

- בעוד שרמות האמון הגבוהות ביותר של הציבור היהודי נתונות למוסדות הביטחוניים, שמים בני המיעוטים את אמונם ברמה גבוהה ודומה בבית המשפט העליון.
- לאורך כל התקופה נמשכת ירידה ברמת האמון של הציבור היהודי במוסדות הפוליטיים, הזוכים לאמון נמוך במיוחד בקרב כלל הקבוצות.
- בשנה האחרונה נבלמה הירידה ברמת האמון של הציבור היהודי בבית המשפט העליון.
- רמות האמון של המיעוטים בבית המשפט העליון ובמוסדות הפוליטיים משתנות לאורך כלל התקופה באופן מקביל. מאז אוקטובר 2002 הותאמה גם רמת האמון במוסדות הביטחוניים למגמה זו. האמון של המיעוטים בכלל המוסדות עלה באופן ניכר במהלך השנה האחרונה.
- בראייה כללית, בעוד שבקרב הציבור היהודי ניתן להצביע על ירידה ברמות האמון בכלל המוסדות מאז תחילת התקופה, בקרב המיעוטים ניתן להצביע על תסמינים של צמיחה פוסט-טראומטית, כאשר רמות האמון שלהם במוסדות המדינה גבוהה כיום מזו שנמדדה בתחילת האינתיפאדה.
- בקרב המתנחלים חלה ירידה משמעותית ברמת האמון ברוב המוסדות. ירידה דרסטית במיוחד חלה במהלך השנה האחרונה ברמת אמונם בבית המשפט העליון ובמוסדות הביטחון.

4. אופטימיות לאומית:

בפרויקט הנוכחי, האופטימיות הלאומית נמדדה על ידי היגד אחד (אשר נמדד בטווח של 1-6, 1 – לא מסכים, 6- מסכים מאוד):

- "אני מאמין שגם בעתיד ישראל תתמודד בהצלחה עם האתגרים שיוצבו לפניה"

מגמות באופטימיות לאומית לאורך התקופה:

- ניתן לראות מגמה של "ראי" בין רמת האופטימיות הלאומית של הציבור היהודי (ורמת הפחד שלו) לזו של ציבור המיעוטים.
- בראייה כוללת, רמת האופטימיות הלאומית של הציבור היהודי נמוכה היום במעט מרמת האופטימיות שלו בתחילת האינתיפאדה.
- בקרב המיעוטים רמת האופטימיות הלאומית גבוהה היום באופן משמעותי מזו שנמצאה בתחילת האינתיפאדה. מגמה זו נמצאה משמעותית במיוחד בשנה האחרונה. לפיכך, ניתן להצביע על צמיחה פוסט-טראומטית בהיבט הזה.

המרכז לחקר הביטחון הלאומי נוסד באוניברסיטת חיפה בשנת 2000 בידי צוות חוקרים בראשותו של פרופסור גבריאל בן-דור מהחוג למדע המדינה. המרכז שם לו למטרה לקדם את המחקר האקדמי בנושאים השונים המרכיבים את מושג הביטחון הלאומי, נושאים הכוללים מרכיבים פוליטיים, חברתיים, גיאוגרפיים, כלכליים ואחרים. במסגרת המרכז מתקיימים מחקרים, כנסים אקדמיים וימי עיון בנושאים של ביטחון לאומי, חוסן לאומי, טרור והתמודדות עם טרור, קיצוניות פוליטית ועוד.